

УДК 37.013(05)

АНДРАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРАНТІВ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Драч Ірина Іванівна

м.Київ

У статті обґрунтовано актуальність навчання дорослих в умовах інформаційного суспільства. Розкрито сутність і проаналізовано використання андрагогічних принципів навчання. Проаналізовано специфіку використання андрагогічної моделі навчання при підготовці магістрантів педагогіки вищої. Обґрунтовано зміну ролі викладача у навчальному процесі. Розкрито особливості використання інноваційних педагогічних технологій, проектної діяльності та потенціалу самоорганізації студентства при реалізації програми підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна підготовка, андрагогічні принципи навчання, інноваційні педагогічні технології, проектна діяльність

Постановка проблеми. Реформування освітньої галузі, що відбувається в процесі становлення демократичної держави України, слугує підготовці високопрофесійних фахівців, здатних забезпечити розвиток держави. Мобільність ринку праці, яка передбачає можливість оволодіння людиною протягом життя декількома спеціальностями, реалізація європейських вимог щодо доступності навчання актуалізує розширення спектра форм навчання у вищій школі, що водночас стимулює залучення до навчання все більш широкі верстви населення.

Актуальність проблеми дослідження. Розширення вікових меж студентів, що залучаються до навчання у ВНЗ, обумовлює при доборі форм і методів організації навчально-виховної діяльності студентів врахування, зокрема, і особливостей навчання дорослих, використання у професійній діяльності викладача як педагогічної, так і андрагогічної моделі навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні основи оновлення системи вищої освіти розкриваються у працях В.Андрущенка, С.Гессена, Д.Дзвінчука, М.Євтуха, І.Зязюна, С.Клепка, В.Кременя, В.Лутая та ін.

Теоретичним та технологічним основам підготовки майбутніх фахівців у системі вищої освіти присвячено праці А.Алексюка, С.Архангельського, В.Береки, А.Вербицкого, О.Галуса, О.Гури, В.Загвязинського, С.Калашнікової, В.Краєвського, О.Мороза, В.Сластьонина, Т.Сущенко, В.Шадрикова та ін. Питання професійної підготовки педагогів вищої школи, теоретичних і методичних засад формування у них професіоналізму, професійної культури, професійної майстерності, професійної компетентності досліджували А.Алексюк, А.Барабанчиков, В.Бондар, Т.Борова, В.Галузинський, Н.Гузій, О.Гура, О.Дубасенюк, З.Єсарєва, І.Зязюн, А.Коржуєв, В.Кремень, В.Лозова, І.Підласий, В.Попков, Н.Протасова, В.Семиченко, С.Сисоєва, В.Сластьонін, Т.Сорочан, Т.Сущенко та ін. Проте, незважаючи на інтерес дослідників та значущість отриманих результатів, можна стверджувати, що проблема підготовки майбутніх фахівців на андрагогічних засадах потребує подальших поглиблених досліджень.

Метою статті є розкриття особливостей андрагогічної моделі навчання при підготовці майбутніх фахівців у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вікові межі студентства у психолого-педагогічних дослідженнях, як правило, обмежуються двома етапами розвитку особистості: юністю та ранньою дорослістю. Такий період характеризується психологами становленням Еґо – ідентичності особистості як здатності зберігати власну внутрішню цілісність та відповідність у стосунках з іншими людьми та суспільством (Е. Еріксон) [1]; утвердженням зрілої Я-концепції особистості (А. Маслоу) [2]. Саме в цей час відбувається справжнє становлення соціальної самостійності особистості: відносної економічної самостійності, початок самостійного життя поза батьківською родиною, створення власної сім'ї. У структурі інтелекту людини на цьому віковому етапі відбуваються якісні зміни, зумовлені тим, що вона здатна не

тільки вирішувати поставлені перед нею завдання, а й самостійно визначати проблеми. Інтелект характеризується готовністю вирішувати завдання на міждисциплінарному рівні із застосуванням даних з філософії, фізіології, психології, виявляє здатність аналізувати особистісні установки й цінності, способи досягнення результатів [3, с.361].

Разом з тим, аналіз сучасної ситуації в Україні говорить про те, що здобуття вищої освіти, отримання другої освіти, перепідготовка здійснюються за різними формами навчання: очною (денною), заочною (зокрема, очно-дистанційною, дистанційною), екстернатом. Зважаючи на те, що принцип доступності освіти в умовах інформаційного суспільства є одним з пріоритетних, гнучкість вітчизняної системи освіти в контексті світових тенденцій має зростати. Це передбачає розширення вікових меж тих, кого залучають до навчання у вищому навчальному закладі. В таких умовах все актуальнішим завданням вищої освіти стає навчання дорослих, яке має свою специфіку, а педагог вищої школи має бути готовим до здійснення такого навчання [4].

На думку дослідниці особливостей навчання дорослих С.Сисоєвої [5], дорослий, який навчається (дорослий-учень), – це людина, якій притаманні п'ять основних ознак, що відрізняють дорослого учня від недорослого: 1) вона усвідомлює себе самостійною, самокерованою особистістю; 2) вона накопичує життєвий (побутовий, професійний, соціальний) досвід, який стає важливим джерелом навчання її самої та її колеги; 3) її готовність до навчання (мотивація) визначається прагненням за допомогою освіти вирішити свої життєво важливі проблеми й досягти конкретної мети; 4) вона прагне до швидкої реалізації отриманих знань, умінь, навичок й якостей; 5) її навчальна діяльність значною мірою обмежена у часі та зумовлена просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами (умовами).

Найбільш загальними принципами організації процесу навчання дорослих людей – андрагогічними принципами навчання – вченою виокремлено такі: пріоритет самостійного навчання, принцип спільної діяльності, принцип опори на досвід учня, індивідуалізація навчання, системність навчання, контекстність навчання, принцип актуалізації результатів навчання, принцип елективності навчання, принцип розвитку освітніх потреб, принцип свідомого навчання.

Порівнюючи педагогічну та андрагогічну моделі навчання, авторка зазначає, що педагогічна модель – це організація діяльності учня і викладача, при якій: викладач має домінуючу роль, бо визначає всі параметри навчального процесу: цілі, зміст, форми й методи, засоби й джерела навчання; учень (точніше, у цьому випадку той, кого навчають) через об'єктивні фактори (несформованості особистості, залежного економічного й соціального стану, недостатнього життєвого досвіду, відсутності серйозних проблем, вирішення яких мотивує навчання) займає підлегле, залежне місце й не має можливості серйозно впливати на планування й оцінювання процесу навчання. Його участь у реалізації навчального процесу досить пасивна, а основна його роль – сприйняття соціального досвіду, який йому передається викладачем.

Андрагогічна модель характеризується такими положеннями: учень-дорослий через об'єктивні фактори (сформованість особистості, незалежний економічний, юридичний, соціальний й психологічний стан, великий життєвий досвід, наявність серйозних проблем, для вирішення яких слід вчитися, орієнтація на негайне використання отриманих у процесі навчання знань та умінь) відіграє провідну роль в організації процесу навчання, визначаючи разом з

викладачем усі навчальні параметри процесу навчання: цілі, зміст, форми, методи та засоби навчання; викладач є консультантом, експертом, надаючи дорослому-учню допомогу в організації навчання.

На думку американського теоретика М.Ноулза [6], обґрунтованим і виправданим є використання педагогічної моделі під час навчання осіб до 18 років. Від 18 до 25-30 років коректніше використовувати здебільшого андрагогічні принципи навчання, а далі – використання тільки андрагогічної моделі навчання.

Проаналізуємо використання андрагогічної моделі при реалізації програми магістерської підготовки за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» у ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України (відповідно до вимог стандарту вищої освіти на зазначену спеціальність вступають особи з повною вищою освітою за відповідним напрямом (економічним, інженерним, медичним, юридичним тощо та педагогічним досвідом не менше двох років, тобто дорослі люди). З огляду на це, кваліфікацію «Викладач університетів та вищих навчальних закладів» здобувають дорослі, що вимагає необхідності дотримання андрагогічних принципів навчання під час здійснення процесу професійної підготовки. Основними поняттями, на які необхідно спиратися при цьому, є освіта дорослих, самоосвіта, неперервна професійна освіта. Проаналізуємо сучасне трактування зазначених понять, надане Енциклопедією освіти.

Освіта дорослих розглядається як «...практичне втілення андрагогічних закономірностей і принципів, розроблених андрагогікою як галуззю психолого-педагогічних досліджень. До них належать положення про те, що освіта на всіх вікових етапах життя людини є самоцінністю, яка визначає якість особистості, безпосередньо впливає на збереження і зміцнення здоров'я людини, її потомства, збільшення тривалості життя» [7, с.616].

Самоосвітою є «...самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації тощо. Самоосвіта є умовою розвитку, самоствердження та самореалізації особистості і складовою навчання її протягом життя» [7, с.798].

Неперервна професійна освіта передбачає «...постійний творчий розвиток і вдосконалення кожної людини протягом усього життя шляхом взаємодії між знаннями, що здобуті на початкових етапах, а також взаємодії між теоретичними і практичними знаннями, що підтверджуються компетентністю в подальшому їх практичному використанні. Неперервна професійна освіта охоплює базову професійну і подальшу освіту й передбачає послідовне поєднання навчання і професійної діяльності в освітніх закладах, професійного самовдосконалення на різних життєвих етапах» [7, с.582].

Відтак, для визначення особливостей підготовки майбутніх фахівців на андрагогічних засадах будемо спиратися на дидактичні закономірності освіти дорослих, основні принципи андрагогіки, а також на позицію, яка полягає в наступному: процес професійної підготовки викладача ВНЗ слід організувати так, щоб він мав розвивальний характер, з урахуванням нерівномірності та гетерохронності засвоєння студентами професійної діяльності і розвитку професійних здібностей, що реалізують діяльність (В.Шадриков). Відповідно, методи формування мають орієнтуватися на особистісний аспект: розвиток і генералізацію базових підсистем професійних якостей, активізацію механізмів самоорганізації (О.Гура).

Важливою умовою застосування андрагогічної моделі в процесі реалізації магістерської програми було визначено зміну ролі викладача з основного джерела інформації на організатора самостійної активної пізнавальної діяльності студента, компетентного консультанта, фасилітатора. Діяльність викладача під час підготовки майбутніх фахівців спрямовувалася не лише на викладання, контроль знань і умінь студентів, а і на супровід процесу самопізнання, саморозвитку та самоудосконалення особистості студента, на допомогу у побудові траєкторії його професійно-особистісного розвитку для досягнення найвищих результатів у професійній діяльності. Фасилітація взаємодії при цьому відбувалася завдяки переходу від регламентованих, алгоритмизованих форм і методів взаємодії до розвиваючих, інтерактивних [8].

Так, при здійсненні підготовки майбутніх фахівців домінувало використання інноваційних технологій [9] з врахуванням специфіки навчання дорослих:

- активних методів навчання (ділові ігри («Сучасний викладач вищої школи», «Ефективна взаємодія в освітній діяльності», «Імідж викладача»), метод дискусії, проблемне навчання;
- інтерактивних методів (метод аналізу конкретних ситуацій, навчання у співробітництві (навчання у малих групах), метод «Ажурної пилки», метод проектів, метод «мозкової атаки»;
- тренінгів (тренінг щодо підвищення мотивації студентів до навчання, тренінг щодо розвитку професійно особистісних якостей магістрантів, квазіпрофесійний тренінг);
- інформаційно-комунікаційних технологій (консультування студентів засобами електронного зв'язку, використання online – консультування та елементів дистанційної освіти, проведення відеоконференцій).

Використання під час реалізації магістерської програми інноваційних педагогічних технологій навчання давало змогу будувати проєкцію нормативно заданих вимог до випускника спеціальності «Педагогіка вищої школи», визначених у галузевому стандарті вищої освіти, на індивідуальні особливості студентів і побудову на цій основі індивідуальних освітніх траєкторій, забезпечуючи виведення змісту та процесу освіти на особистісно-смысловий рівень.

Реалізація андрагогічної моделі передбачала широке використання можливостей проєктної діяльності під час професійної підготовки. Підвищенню ефективності магістерської підготовки сприяло залучення до спільного проєкту Міжнародного банку реконструкції та розвитку та Міністерства освіти і науки України «Рівний доступ до якісної освіти», проєкту «Стратегія реформування освіти в Україні» за підтримки Програми розвитку ООН, Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту відкритого суспільства; проєкту «Модернізація системи управління освітою в Україні: дорожня карта реформ», який здійснювався за підтримки Освітньої програми Міжнародного фонду «Відродження» спільно з громадською організацією «Центр розвитку лідерства»; Україно-австрійського проєкту з проєктного менеджменту «Формування компетенцій з проєктного менеджменту» за підтримки Культур-Контакт-Австрія.

Для підвищення ефективності проєктної діяльності магістрантів в Університеті була створена науково-дослідна лабораторія управління формуванням професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи [10]. До роботи в Лабораторії залучалися науково-педагогічні працівники Університету та студенти, зокрема, магістранти з педагогіки вищої школи. В рамках діяльності Лабораторії

виконувалися наступні проєкти:

- аналіз світових тенденцій у підготовці викладачів вищої школи з метою їх використання у вітчизняній практиці;
- організація та проведення психолого-педагогічних досліджень щодо змісту та структури професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи;
- розроблення наукових основ управління формуванням професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи;
- розроблення та апробація моделі системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи;
- розроблення рекомендацій щодо впровадження розробленої моделі в управлінську діяльність вищих навчальних закладів;
- інноваційно-консалтингове і моніторингове забезпечення управління формуванням професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи;
- психолого-педагогічний супровід індивідуального саморозвитку майбутніх викладачів вищої школи у процесі професійної підготовки;
- сприяння формуванню досвіду науково-дослідної діяльності студентів;
- забезпечення інформаційно-просвітницької діяльності у сфері педагогіки та педагогічного менеджменту.

Результатом реалізації цих проєктів стало виконання магістрантами за наукових досліджень на тему «Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи», «Формування здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх медичних працівників», «Формування професійно-етичної компетентності студентів технічних спеціальностей у процесі фахової підготовки» тощо.

Здійснення підготовки майбутніх викладачів вищої школи на андрагогічних засадах передбачало активне використання потенціалу самоорганізації студентства, яке відбувалося через діяльність органів студентського самоуправління. Студентське самоуправління розглядалося як самостійна, активна, відповідальна діяльність студентів, яка передбачає участь його членів в управлінні освітнім процесом у вищому навчальному закладі у взаємодії з управлінським та науково-педагогічним персоналом, а проєктування соціального середовища вищого навчального закладу – зовнішнім системоутворюючим фактором розгортання процесів самоорганізації.

Основними функціями органів студентського самоуправління у процесі підготовки майбутніх викладачів вищої школи були наступні:

- на рівні Університету – визначення можливостей позитивного впливу на процес професійної підготовки в інтересах студентів, забезпечення представництва в органах управління вищим навчальним закладам, вирішення питань колективної діяльності в Інституті, узгодження спільних інтересів майбутніх фахівців у процесі їх професійного становлення, формування громадської думки з основних питань колективного життя в Університеті, підтримка та створення нових традицій студентського життя, контроль за виконанням запланованих процедур щодо формування професійної компетентності майбутніх викладачів, організація участі студентів у проєктній діяльності; визначення можливостей зв'язків із зовнішнім середовищем; участь у підготовці та проведенні щорічної студентської науково-практичної конференції «Дні науки»; забезпечення достатнього та надійного інформування студентства про хід та результати професійної підготовки;

– на рівні студентської групи – допомога у контролі за рівнем розвитку професійної компетентності студентів, надання даних щодо потреб групи у допомозі з боку інших учасників управління, планування та організація діяльності групи з усіх напрямів формування професійної компетентності, реалізація зворотного зв'язку з управлінським та науково-педагогічним персоналом.

Висновки. Отже, підготовка майбутніх фахівців, яка ґрунтується на андрагогічних принципах навчання, передбачає трансформацію навчальної діяльності студента у професійну з поступовою зміною пізнавальних потреб і мотивів, цілей, вчинків і дій, засобів, предмета і результатів на професійні; створення психолого-педагогічних та дидактичних умов для постановки студентом власних цілей та їх досягнення, для руху його діяльності від навчання до праці. Діяльність майбутнього фахівця при цьому розглядається як особистісно-осмислений процес формування професій-

ної компетентності

Основними характеристиками процесу підготовки майбутніх фахівців на засадах андрагогіки визначимо наступні:

- узагальненість, системність та міждисциплінарність знань, у здобутті яких домінують різноманітні форми пошукової діяльності, продуктивного творчого процесу;
- пріоритетність використання інтерактивних технологій у навчальному процесі, які забезпечують умови для практичного освоєння різноманітних форм міжособистісних стосунків і спілкування, дають можливість відчувати важливість та задоволеність від спільної співпраці та співтворчості;
- фасилітативність позиції педагога, яка полягає у допомозі, співпраці, демократичній взаємодії зі студентами, увазі до особистісної ініціативи студентів, розвитку їх особистості.

Література та джерела

1. Эриксон Э. Детство и общество: пер. с англ. / Э.Эриксон. – СПб.: Ленато; АСТ; Фонд «Университет. книга», 1996. – 592 с.
2. Маслоу А. Психология бытия / А.Маслоу. – М.: Рефл-бук, 1997. – 300 с.
3. Гура О.І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 «теорія та методика професійної освіти» / О.І.Гура. – Запоріжжя, 2008. – 752 с.
4. Драч І.І. Педагогічний супровід формування професійної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури / І.І.Драч // Педагогіка і психологія творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І.Сущенко (гол. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 28 (81). – С.473-479
5. Сисосва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. / С.О.Сисосва; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011 – 320 с.
6. Лущик Ю.М. Андрагогіка М.Ноулза в системі викладання у вищій школі / Ю.М.Лущик, Л.В.Пікулицька, В.І.Комарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Pedagogical/19641.doc.htm
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Драч И. И. Фасилитация как функция компетентностно ориентированного управления магистрантов педагогики высшей школы /И.И.Драч // Вестник Северо-Кавказского федерального университета: науч. издание. – 2013. – № 3 (36). – С.217-221
9. Сисосва С.О. Освітні технології: методологічні аспекти / С.О.Сисосва // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсь.-україн. щорічник. – К.; Ченстохова, 2000. – С.351-367
10. Драч І.І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади: монографія / І.І.Драч. – К.: Дорадо-Друк, 2013. – 456 с.

В статтє обоснована актуальность обучения взрослых в условиях информационного общества. Раскрыта сущность и проанализировано использование андрагогических принципов обучения. Проанализирована специфика использования андрагогической модели обучения при подготовке магистрантов педагогики высшей школы. Обосновано изменение роли преподавателя в учебном процессе. Раскрыты особенности использования инновационных педагогических технологий, проектной деятельности и потенциала самоорганизации студенчества при реализации программы подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, андрагогические принципы обучения, инновационные педагогические технологии, проектная деятельность

In the article the relevance of adult learning in the information society has been substantiated. The essence has been disclosed and the use of andragogical learning principles has been analyzed. The specific character of the use of andragogical learning model in training of masters on pedagogy of higher school has been analyzed. The changing role of the teacher in the learning process has been justified. The features of the use of innovative teaching technologies, project activities and potential for self-realization of students while realizing the training programme of future specialists.

Key words: training, andragogical principles of learning, innovative teaching techniques, the project activity